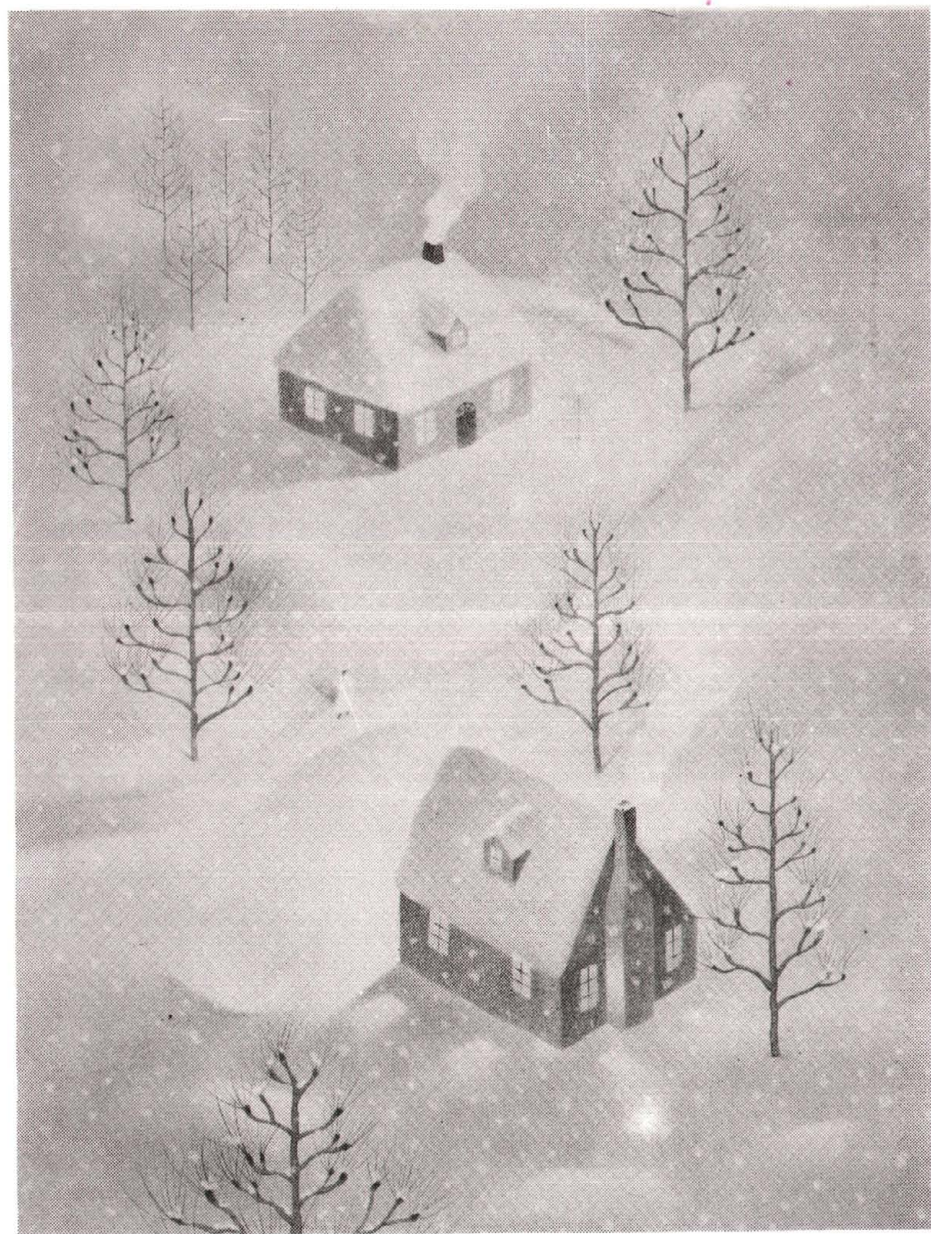

könyv
könyvtár
könyvtáros

1996
december

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1996. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

Beszélgetés Skaliczki Judittal, az MKM Könyvtári Osztály vezetőjével	3
Papp István: „Fókuszban a könyvtár”	7
Berke Barnabásné: Központi katalógusok az elektronizáció korában	9

Konferenciák

Dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi: Kovács Máté emlékülés Debrecenben	15
Fülöp Géza: Könyvtártudomány és bibliológia	19
Bubnó Katalin–Harcza Edit: Kovács Máté szellemiségének továbbélése a KLTE Kovács Máté Körében	28

Műhelykérdések

Kastaly Beatrix: Néhány kutatási eredmény a papírrestaurálásban	33
--	----

Fórum

Takács Béla: Nincs idő!	42
--------------------------------------	----

Könyv és Nevelés

Balogh Mihály: Tíz év után – hogyan tovább?	44
A Könyvtári és Informatikai Kamara hírei	55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	57

Lapunk e számában a *Fairy Tales and Fantasies* (japán) illusztrációiból válogattunk.

From the contents

Talk with dr. Judit Skaliczki, Head, Library Department, Ministry of Culture and Education, about the tasks, plans and achievements of the Department (3);

István Papp: Report on the action „Focused on libraries” of the National Cultural Fund (7).

Cikkeink szerzői

Balogh Mihály, a Könyvtárostanárok Szervezete elnöke; *Berke Barnabásné*, az OSZK főosztályvezetője; *Bubnó Katalin*, egyetemi hallgató; *Fülöp Géza*, egyetemi professzor; *Harcza Edit*, egyetemi hallgató; *Kastaly Beatrix*, az OSZK osztályvezetője; *Papp István*, az NKA Könyvtári Szakkollégium elnöke; *dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi*, egyetemi adjunktus

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza, dr. Skaliczki Judit, Tóthné Környei Márta

Szerkeszti:

Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 96.360

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

„A legfontosabb a könyvtári törvény tervezetének a megalkotása”

*Beszélgetés Skaliczki Judittal,
az MKM Könyvtári Osztály vezetőjével*

Amint arról a 3K is beszámolt, és amint azt immáron mindenki tudja a szakmában, július 2. óta új vezetője van a Könyvtári Osztálynak. De új főosztályvezetője van a Kulturális Örökség Főosztálynak is, sőt a helyettes államtitkár személye is megváltozott. Nem tűnik tehát indokolatlannak, ha megkérdezem: mit „forral” most a Könyvtári Osztály, milyen tervei, programjai vannak, min dolgozik és mik a koncepciói?

– Éppen azért, mert a szakma elég régóta nem kaphatott ezekről információt, szívesen válaszolok a kérdésekre. Mindenekelőtt azt mondanám el, hogy szerintem mi a Könyvtári Osztály alapvető feladata. Ez pedig a szakmai koordinatív szerep. Az osztálynak információközvetítő szerepet kell vállalnia a szakma minden gondja, fejlesztési problémája, stratégiai elképzelése, de ugyanakkor a szakmának is tudnia kell a minisztérium terveiről, szélesebb körű oktatási, kulturális elképzeléseiről. Közvetítő szerepről van szó, szakmai koordinatív szerepről. Azt szeretném, ha ezt a szerepet a könyvtárak rövidesen érzékelnék és értékelnék. De persze azt is szeretném, ha a minisztérium is érzékelné, hogy jelen van a szakma a minisztériumban. Ez az alapvető, a legalapvetőbb feladat. Ezen belül azután természetesen rangsorolni kell a feladatokat. Ma, ez egészen biztos, a legfontosabb a könyvtári törvény tervezetének a megalkotása. Ez a törvény teszi, teheti lehetővé, hogy új anyagi források nyíljanak meg a könyvtárügy számára. Talán ez a legfontosabb, vagy egyik legfontosabb remélt hozadéka a törvénynek. A törvény előkészítésénél fontosabb, sürgetőbb feladatunk nincs, nem is lehet. Hisz minden ehhez kapcsolódik. Az is, hogy mit értünk ma Magyarországon könyvtári ellátáson, mit könyvtári szolgáltatáson, hogy mi az OSZK központi szerepköre, mit kell ezen érteni, mi a kívánalom a különböző könyvtártípusokkal szemben stb. Természetesen a törvénynek kell rendelkeznie arról is, hogy milyen kötelezettségei és jogai vannak a fenntartóknak. A törvénynek kell elérnie, hogy a könyvtárak ne legyenek kiszolgáltatva a fenntartóknak. És persze, mivel törvényről van szó, törvénymódosítások, más törvények módosításai is elképzelhetők.

– *A törvényről immáron évek óta szó van. Igen sok dolog történt is ezügyben, ám azután valahogy „leült” a dolog. Mi az oka, hogy most így felpörögtek az események? Hogy belátható közelbe került a törvényalkotás?*

– Ez egyértelműen Magyar Bálintnak köszönhető. Volt egy nagyon komoly törvényelőkészítő munka korábban, ez Sóron László nevéhez köthető. Neki na-

gyon komoly érdemei vannak e téren is. Ez a munka azonban 1994-ben abbamaradt. Kormányváltás, miniszterváltás stb. Amikor Magyar Bálint lett a miniszter, kiemelt fontosságot kaptak a szaktörvények, a szaktörvények megalkotása. Ezt nyomatékosította egy kormányhatározat is. Amikor én idekerültem, úgy láttam, hogy a szakma hat éven keresztül igen sokat tett a törvény érdekében, ám az elképzelések, a koncepciók meglehetősen ellentétesek voltak. Én arra törekszem, hogy konszenzuson alapuljon, szakmai konszenzusra épüljön a törvény. Persze meg kell őrizni az eddig felhalmozott értékeket. Hiszen igen sok minden történt. Nem sorolnám fel őket, épp csak megemlíteném pl. az MKE által szervezett nagy nemzetközi konferenciát, annak igen értékes anyagát. Volt egy olyan elképzelés, hogy majd néhány ember megírja, összeállítja a törvénykonceptiót. Én azonban biztos vagyok abban, hogy így nem lehet, nem szabad. A szakma életében olyan fontos, alapvetően fontos dolog a törvény, hogy azt nem adhatjuk oda két-három-öt szakembernek, Még ha azok a világ legjobbjai is. A minisztérium mögött ott kell állnia ebben az esetben az egész szakmának, a szakmai konszenzusnak. Természetesen a minisztérium nem adhatja le a törvényalkotás felelősségét, de ez nemcsak nem zárja ki, hanem egyenesen feltételezi azt a konszenzust, amiről szóltam. Én abból indultam ki, hogy egy olyan munkabizottságot kell létrehozni, amelyben képviselve van minden nagyobb könyvtári terület, minden nagyobb könyvtári szervezet. Tehát az MKE, a KIK, az OKT, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, az egyházi könyvtárak szervezete, a KKDSZ, aztán azok a meghatározó, kiemelt szerepkörű könyvtárak, amelyeknek hatalmas súlya van a tudományos és informatikai mezőnyben (OSZK, MTA Könyvtára). A bizottságban van a helye természetesen a Közművelődési Főosztály könyvtári referensének is, hisz ő képviseli a közművelődési könyvtárakat. A munkabizottságban való részvételre én természetesen nem konkrét személyeket kértem fel, hanem a szervezetek, intézmények vezetőitől vártam javaslatot. A tagokat ők delegálták. Az első ülésre szeptember 5-én került sor. Eleinte úgy tűnt, nemigen fog menni a dolog, hiszen minden résztvevőnek minden ponthoz (az általam készített vázlat minden pontjához) volt kiegészítő, módosító, igenlő vagy nemleges stb. „hozzászólása”. Abban állapodtunk meg, hogy bizonyos alapkérdéseket kell kiemelni, olyanokat, amelyeknek mindenképp szerepelniük kell a törvényben. Ezekhez az alapkérdésekhez szakértőktől kértünk külön anyagot.

Nos, nem részletezem a munkafolyamatot, a koncepció, többszörös módosítás után elkészült. A szakmai szervezetekkel való egyeztetés, a házon belüli egyeztetés megtörtént és most, decemberben kerül az anyag államtitkári és miniszteri értekezlet elé. Amint a miniszteri értekezlet az anyagot elfogadta, akkor az anyag publikussá válik.

– *A 3K természetesen közölni fogja. de most hadd kérdezzek valami mást. Annak idején sokan aggódtak a könyvtárügy „szétszakítása” miatt. Mármost azért, hogy két külön főosztályon is foglalkoznak a könyvtárakkal. Mint ismeretes a közművelődési könyvtárakkal a Közművelődési Főosztályon dolgozó munkatárs foglalkozik. Igazuk volt az aggályoskodóknak? Vagy megmaradt, megőrződött a könyvtárügy oly kívánatos egysége?*

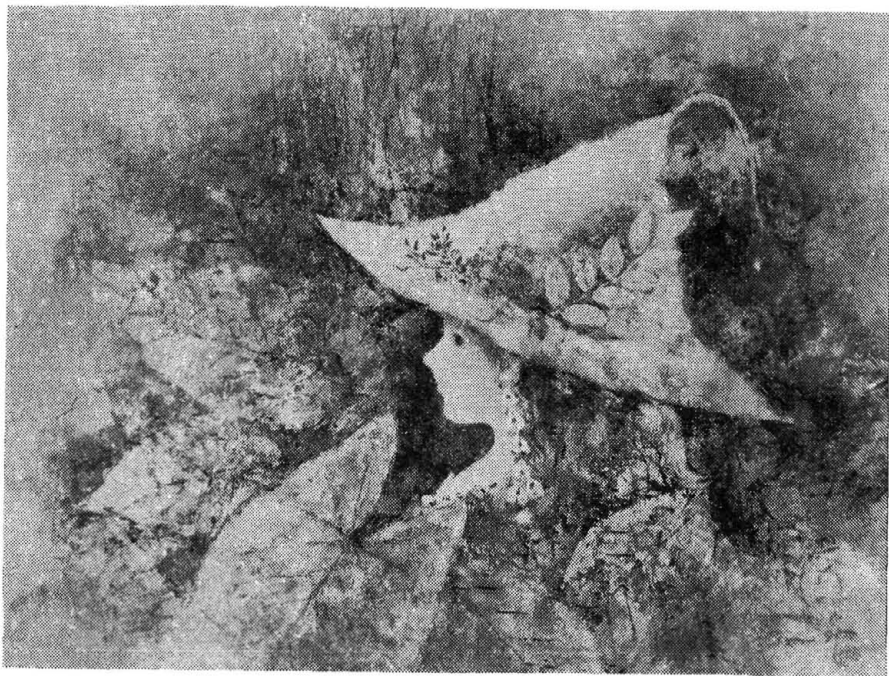
– Én magam is azok közé tartoztam, akik ellenezték ezt a megoldást. Most úgy látom, a minisztérium megpróbálja egységes területként kezelni a könyvtárügyet. Garancia erre a közös helyettes államtitkár, akihez mindkét főosztály tar-

tozik, garancia a két főosztály szoros együttműködése, nekem például a Közművelődési Főosztályon dolgozó, a közművelődési könyvtárakkal foglalkozó kollégina az egyik legfontosabb, kitűnő munkatársam.

– *Milyen kiemelt feladat, feladatok vannak még a törvénnyel kapcsolatosokon kívül?*

– A legfontosabb a könyvtárügy stratégiai fejlesztésének terve. Ha külföldi könyvtári szakemberekkel beszélek, erre mindig rákérdeznek: mit tartalmaz a minisztérium hosszútávú stratégiai fejlesztési terve. Azt kell válaszolnom, hogy most készül. Pedig ez iszonyúan fontos dolog. Éppen nem csak presztizsokból van rá szükség. Ha elkészül, ha a szakma megvitatja, szóval ha lesz, akkor világosan állnak majd előttünk a prioritások. Tudni fogjuk, hogy mit akarunk és miért, hogy milyen lépések állnak előttünk, ha az egyik pontról el akarunk jutni a másikig. Tudni fogjuk, hogy mihez kell a pénz, mik a költségvetési prioritások, tudni, hogy ha valahonnan elveszünk valamit, akkor hova és mennyit kell investálnunk, mert hisz bármennyire furcsa, minden csökkentés előtt investálni kell. És tudni fogjuk, hogy egy-egy lépéssel mit és mennyit nyerünk. Ez egy másfajta struktúrákban való gondolkodást jelent, amit meg kell tanulni, amihez hozzá kell szokni. A napi feladatok szintjéről egy másik szintre kell átlépni. Az, hogy nincs pénz, természetesen nem érv. Pénz soha, és sehol nincs. Nincs az angoloknak, a dánoknak sem, és relative Amerikában is egyre kevesebb a pénz. Nekünk pontos stratégiai tervre, elképzelésre, prioritásrendre van szükségünk, hogy a könyvtári ellátás fennmaradjon. Ez a miniszter felelőssége, amit rajtunk keresztül gyakorol. Ha ezt nem tudjuk elérni, úgy fel kell állni a helyünkről.

A másik nagyvolumenű feladatkör az információs társadalommal kapcsolatos. Az 1000 éves államiság megünnepléséről szóló kormányhatározatban ez kiemelten szerepel. Az informatikai fejlesztésnek el kell jutnia a legkisebb településéig. Tudom, hogy ez álomnak tűnhet, de a minisztériumnak erre is kell, hogy legyen egy projektje. Két nagyobb területről van szó: az egyik, hogy meg kell teremteni az információs társadalom alapjait, az infrastruktúrát. A másik a digitalizáció kérdésköre. Ez persze része, méghozzá szerves része a könyvtárügy fejlesztési stratégiájának is.

– *Óriási kérdéskör. Remélhetőleg visszatérhetünk rá, ha elkészül a stratégiai fejlesztés terve. Tudnál még valamit kiemelni, említeni? Hisz nyilvánvaló, hogy a „főcsapások” mellett mérhetetlen mennyiségű egyéb munkája is van az osztálynak.*

– *Így igaz, de ne beszéljünk a napi (és persze nemcsak napi) munkákról. Arról szólnék pár szót, hogy megkezdődött az OSZK szervezeti átalakításának a megbeszélése. A privatizációs kamatbevételek összegéből a könyvtárügy is kapott pénzt. E pénzből 70 millió jut a könyvtárügy fejlesztésére (55 millió a városi könyvtárak telekommunikációs fejlesztésére, 15 az osztott katalogizálásra), 53 millió pedig az OSZK szervezeti átalakítására. Ezt az átalakítást az OSZK kezdeményezte. Tavaly beadott egy pályázatot a British Councilhoz, ennek eredményeképp két kiváló külföldi szakember vizsgálta át az OSZK feladatrendszerét, azt, hogy milyen funkciókat, munkákat lát el, szükség van-e ezekre stb. Most, hogy van 53 millió, nemcsak arra lesz lehetőség, hogy az egyes munkafolyamatokat is alaposan áttekintsék, de arra is, hogy meginduljon az átalakítás. A minisztérium, mint fenntartó, tehát támaszkodhat az OSZK kezdeményezésére is. Termé-*

szetesen megindultak a megbeszélések a minisztérium és az OSZK vezetése között arról, mi lenne ezeknek az átalakításoknak az optimális módja, iránya. A törvénytervezet OSZK-ra vonatkozó koncepcióival is szembeesíteni kell természetesen a terveket, különös tekintettel a központi szolgáltatások kérdéskörére. Hiszen az OSZK-nak igen kevés a pénze, ennek következtében a központi szolgáltatásokkal is spórolnia kell.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Vajda Kornél

„Fókuszban a könyvtár”

A Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakmai Kollégiuma 1996. május 30-án a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában számolt be a sajtónak az 1996-ra kiírt rendes pályázatának eredményeiről. Ez alkalommal tájékoztatást adott arról is, hogy újabb pályázatot ír ki ez év júniusában „Fókuszban a könyvtár” címmel.

Erre a pályázatra a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának az a döntése adott lehetőséget, hogy évente egy-egy területet kiemelt támogatásban részesít. Elsőként a könyvtárakat választotta, hogy ezzel kissé pótolja a Művelődési és Köznevelési Minisztérium által tervezett, de meg nem valósult „Közkönyvtárak Éve” akciót. Erre a célra 150 millió forintot bocsátott a Kollégium rendelkezésére.

Az 1996. szeptember 15-i határidőig összesen 474 pályázatot érkezett be. Fontos megjegyezni, hogy az elbírálás szempontjainak kialakításába, csakúgy, mint korábban maguknak a pályázati témák kiválasztásába, bevonta a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtári és Informatikai Kamara különféle szervezeteit is.

A Kollégium hét témakörre írt ki pályázatot, a következő eredménnyel:

Könyvtári ellátó rendszerek kialakítása és megerősítése

A fő cél az volt, hogy a pályázat ösztönözze a kisebb települések önállóan életképtelen könyvtárait arra, csatlakozzanak egy-egy nagyobb, általában városi könyvtár által működtetett ellátó rendszerhez. 84 pályázat futott be, s 125 millió forint támogatást igényelt. A kollégium 62 pályázónak közel 69 millió forintot ítélt meg, főként könyvbeszerzésre, de szállítóeszközre és távkapcsolatokra (pl.: telefax) is.

Egyetemi és főiskolai hallgatók ellátása városi és megyei könyvtárakban

Mint ahogy a felsőoktatás infrastrukturális ráfordításai nem tartottak lépést a hallgatók számának rohamos növekedésével, a közművelődési könyvtáraknak kellett nagyobb terhet vállalniuk. Ennek kompenzálására, az alapvető művek többszempélyűjainak beszerzésére, a hiányok pótlására kapott az 53 millióra pályázó 99 könyvtár közül 6832 millió forintot.

Telekommunikációs kapcsolatok megteremtése

A használók legfőbb érdeke, hogy a könyvtárak egymással rendszeres kapcsolatot építsenek ki az információk továbbítására, a máshol feldolgozott információk fogadására és tárolására. Elemi erővel jelentkezett a telekommunikációs berendezések és a számítógépek iránti igény. 220 könyvtár pályázott 138 millió forintnyi kéréssel. A Kollégium az eredetileg e célra előirányzott 20 milliós keretet 29 millióra emelte, de még így is keserű döntéseket kellett hoznia. Azt választotta, hogy most a községi és városi könyvtárak fogadókészségének javítására koncentrál, s a megyék és az ambiciózusabb városi projektek támogatását későbbre halasztja. Így közel 169 községi és városi könyvtár jutott egyenként általában 150-200 ezer forinthez, ami a fogadókészség elemi feltételeit segít megteremteni.

A társadalom könyvtárképének formálása

Még mindig nincs tisztában az állampolgárok jó része, hogy mire is való a könyvtár. A korszerű könyvtár az emberek mindennapi létszükségleteit kívánja szolgálni. Állandó feladata a könyvtárosoknak, hogy felhívják a lakosság figyelmét a könyvtárhasználat előnyeire. 34 pályázat 12 millió forintot kért e célra, s 30-án kaptak is összesen 6 milliót. Megemlítendő, hogy ebből a keretből támogatta – másokkal együtt – a Kollégium a Bartók Rádió dicséretes vállalkozását, amelynek keretében 1996. október 26-ai műsorát teljes egészében a könyvtáraknak szentelte.

Retrospektív katalógusverzió

A nagy egyetemi és országos szakkönyvtárak katalógusainak számítógépre vitele közös érdeke valamennyi könyvtárnak, ugyanis ez alapfeltétele az információáramlás és a dokumentálás felgyorsításának. Az idén a Miskolci Egyetemi Könyvtár, a Veszprémi Egyetemi Könyvtár, a Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára, a József Attila Tudományegyetem Könyvtára és a Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár kapott 2-2 millió forintot e célra.

A könyvtárközi kölcsönzés támogatása

Közel 4 millió forinttal négy vállalkozás nyert támogatást a Kossuth Lajos tudományegyetem Könyvtára és az Országos Széchényi Könyvtár 1-1 milliót kapott az egyre nagyobb terhet jelentő postaköltségekhez, a szombathelyi Bercsenyi Dániel Megyei Könyvtár 200 000-et a könyvtárközi kölcsönzés költségétényezőinek felmérésére, s 15 nagy könyvtár vállalkozása – az osztott katalogizálási projekt – megindítására 1,5 milliót ítél meg a Kollégium.

Részvétel a nemzetközi együttműködésben

Magyarország mindig is rá volt utalva a nemzetközi könyvtári együttműködésre: saját határainkon belül messze nem tudjuk kielégíteni a kutatás, fejlesztés, gazdasági élet, kultúra stb. információs igényeit. Létérdekünk tehát, hogy a hazai

könyvtárak erősítsék külföldi kapcsolatainkat. A 16 millió forintnyi támogatást kérő 23 könyvtár közül most 7 jutott összesen valamivel több mint 2 millió forinthez.

A kiosztott összeg némileg meghaladja az előirányzottat; a mintegy 2 milliós többletet a Kollégium saját keretéből egészítette ki.

Bár a „Fókuszban a könyvtár” akció eredményei csak 1997-ben fognak megmutatkozni, meggyőződésünk, hogy a Nemzeti Kulturális Alap Bizottsága jól döntött, amikor először a könyvtárügyet választotta, hogy kiemelt támogatásban részesítse.

Papp István

Központi katalógusok az elektronizáció korában

A Magyar Nemzeti Bibliográfia az osztott katalogizálásban

A közös katalogizálás kérdéseinek témájával foglalkozó tanácskozás alkalmával – Poprády Géza főigazgató Úr felkérésére – szeretném megosztani Önökkel azokat a gondolatokat és kérdéseket, amelyek „A magyar osztott katalogizálási rendszer megalapozása” című pályázati anyag olvastán a magyar nemzeti bibliográfiával kapcsolatosan felmerültek bennem, s amelyekkel, mint ahogyan az a pályázatban is megfogalmazódott, a megvalósítás során alaposan és érdemben kell foglalkozni. Abban a reményben teszem ezt, hogy gondolataim, kérdésfelvetéseim a tényleges munka menetét segíteni és talán jó irányban befolyásolni is fogják.

*

1. Elsőként a gyűjtőkör kérdése merül fel.

A feladat részletes meghatározásakor pontosan le kell majd írni, milyen dokumentumok bibliográfiai tételei kerüljenek a közös katalógusba. Természetesnek vesszük, hogy előbb-utóbb a magyar kiadványtermés egészének szerepelnie kell benne, de minthogy ez csak fokozatosan, több lépcsőben valósítható meg, szükség van a prioritások tisztázására. Feltételezve, hogy a könyvek az elsőség, azt is definiálni kell, mit értünk könyvön. Elfogadható-e a „Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája” jelenleg érvényes gyűjtőköri szabályzata, vagy kiegészítendő olyan Magyarországon megjelenő kiadványokkal, amelyeket feldolgoz ugyan az OSZK, de nem jelennek meg a nemzeti bibliográfiában.

Az MNB nem zárta ki gyűjtőköréből a nem nyomtatásban megjelenő monografikus kiadványokat – gondolok itt a különböző elektronikus hordozókon, floppy-n vagy CD-ROM-on megjelentekre –, de mindezeideig nem regisztrált ilyeneket.

Az MNB nem közöl leírásokat a tankönyv/jegyzet anyagról (kivéve az egyetemi tankönyvként megjelent kiadványokat). A tankönyv/jegyzet anyagból azonban az OSZK feldolgozza mindazokat, amelyeket kötelezpéldányként beszolgáltatnak, s amelyeket gyűjtőköri szabályzatának megfelelően állományba vesz. Úgy vélem, ezeknek is helyük van a közös katalógusban, annál is inkább, mert a felsőoktatási jegyzetanyagról tudomásom szerint nem épül országos adatbázis.

Részletes kifejtésre szorulnak majd a pályázati pontok közül a „**Tartalmi követelmények**” (3.2.1.8 alatt leírtak); idézem:

„... az osztott katalogizálási rendszer működtetése folyamán a résztvevő könyvtárak egyaránt figyelmet fordítanak

a) a kurrens katalogizálásra

- a magyar dokumentumokat,
- az idegen nyelvű hazai beszerzéseket illetően,

b) a retrospektív adatbevitelre

- a magyar nyelvű dokumentumokat,
- a hungarica dokumentumokat,
- a könyvtárak idegen nyelvű dokumentumait (a már elavultak kivételével).”

Ez alkalommal annyi pontosítással szeretnék csak élni, hogy hungarikumnak tekintünk mindent, ami Magyarország mindenkori határai között jelent és jelenik meg és mindent, ami nem Magyarországon jelent és jelenik meg, de magyar szerzőtől bármely nyelven, bárhol magyar nyelven, illetve bárhol, Magyarországot érintő tartalommal. Mindezek az OSZK gyűjtőkörébe tartoznak, s ha be tudja szerezni, fel is dolgozza e kiadványokat. Tehát a „hungarica” dokumentumok adatainak bevitele nem csak és nem elsősorban a retrospektív feldolgozásnál jön szóba, és nem feltétlenül tartozik a kurrens katalogizálásnál említett idegen nyelvű hazai beszerzésekhez, viszont részét képezik a magyar nemzeti bibliográfia rendszerének.

2. Másodikként merül fel, részben az előbbi gondolat folytatásaként a **bibliográfia és a katalógus különbözőségének** kérdése. Mindnyájan tudjuk, hogy a könyvtári katalógus könyvtári állományok feltárásának eszköze, amely valamilyen formában megjelent és valamilyen módon beszerzett, állományba vett és szolgáltatásra szánt dokumentumok bibliográfiai adatairól, a dokumentumok meglétéről, hollétéről, a példányok számáról, illetve a példányok sajátosságairól ad információt.

Kétségtelen, hogy részben hasonló információval szolgál a bibliográfia is, de alapvető célja nem az, hogy valamely könyvtár állományában meglévő példányokról vagy azok elhelyezéséről tudósítson, hanem annak regisztrálása, hogy milyen dokumentumok jelentek meg adott földrajzi területen – például egy országban –, vagy adott szakterületen. Nemzeti bibliográfiáról lévén szó, az Országos Széchényi Könyvtár, amikor a nemzeti kiadványtermés különböző kiadványait regisztrálja, bibliográfiai regisztrációs feladatot lát el. Az csak feltételezhető, hogy mindannak, amit a nemzeti bibliográfia regisztrál, Magyarország esetében elsődleges lelőhelye a nemzeti könyvtár.

A katalógus és bibliográfiai célok különbözőségének felvetését a kötelezpéldány szolgáltatás egyre növekvő és feltehetően még jóideig fennálló hiányosságai

teszik különösen aktuálisá. A jelenlegi MNB adatbázisban – az egyszerűség kedvéért most csak a könyvekről beszélünk – szerepelnek azoknak a könyveknek a tételei is, amelyek nincsenek meg az OSZK állományában, tehát lelőhelyük nem feltétlenül a nemzeti könyvtár.

A DOBIS/LIBIS szoftverrel épített NEKTÁR adatbázisban tagkönyvtári szinten jelöljük, mely tételeknek kell megjelenniük az aktuális bibliográfiai kiadványokban, és egy másik tagkönyvtárban szerepelnek az OSZK állományában meglévő példányok adatai. Ugyanakkor az online olvasói katalógus rendszerszintű indexeiből valamennyi rekord adatai kereshetők, a felhasználó legfeljebb kénytelen tudomásul venni, hogy bizonyos, általa meglelt tételekről kiderül, az OSZK-ban nem tartoznak hozzájuk olvasható, kézbevehető példányok. A közös katalógusba ezekben az esetekben feltehetően lelőhely nélküli tétel kerül be először, vagy ilyen tételt kell elfogadni autentikus bibliográfiai rekordnak, s csak később kerül hozzá tényleges lelőhely adat. Az adott helyzetben természetesen arra is számítani kell, hogy nem OSZK forrásból kerülnek be először hazai megjelenésű kiadványok bibliográfiai adatai. Az ilyen rekordok azonban nem tekintendők MNB rekordoknak. Kívánatos lenne e tételek automatikus figyelésének megoldása egyrészt a tételek verifikálásához, másrészt a könyvek reklamátlásának és az OSZK számára történő pótlólagos beszerzésének megoldásához.

3. Harmadik pontként néhány, a közös katalógus építésének kezdő lépéseivel kapcsolatos **gyakorlati kérdésre** térek ki, illetve előre jelzek néhány megoldandó problémát, természetesen a teljesség igénye nélkül. Ilyenek:

3.1. A már létező nemzeti bibliográfia adatállományok első betöltése a közös adatbázisba.

3.2. A magyar egységesített besorolási adatok adatállományainak létrehozása (authority fájlok).

3.3. Jogosultsági kérdések.

Ami az **első betöltést** illeti.

Az OSZK által használt DOBIS/LIBIS-ben jelenleg két nagy adatállományban tárolódnak az 1976-tól feldolgozott dokumentumok bibliográfiai tételei. Az egyik – és nagyobb tételszámú adatállomány – az 1976 és 1991 között, külső számítóközpontban feldolgozott kiadványoké, a másik az 1992-től feldolgozottaké.

Az MNB CD-ROM kiadásának ismerői jól tudják, hogy azonos személynevek, testületi nevek, kiadói nevek, illetve a leírásokban alkalmazott rövidítések több verzióban, eltérő formában is szerepelnek az indexekben és a leírásokban. Ez számos okra vezethető vissza, többek között olyanokra, mint hogy – az 1976-1991 közötti feldolgozás batch (kötegelt) üzemmódban történt, s ha a besorolási adat formáján utólag változtatni kellett – például mert tudomásra jutott személyek esetében a születési vagy halálozási év, vagy mert változtak a testületi nevek, a földrajzi nevek egységesített névformájára, a transliterálásra vagy a rövidítésekre vonatkozó szabványok előírásai –, nem volt mód a korábban az adatbázisba bevitt besorolási adatok online cseréjére. Egyáltalán, az OSZK-nak nem volt és a jelenlegi körülmények között sincs módja a besorolási adatok számítógépes adatállományainak építésére és szolgáltatására.

Ami az **egységesített besorolási adatok adatállományait** illeti.

Mielőtt a magyar nemzeti bibliográfia adatállományainak rekordjai a közös adatbázisba kerülnek, a legfontosabb feladatnak a besorolási adatok egységesítését tartom, azaz a teljes adatállomány átfésülését és a javítások elvégzését. Ezzel egyidőben kívánatos létrehozni és hozzáférhetővé tenni az MNB-ből származó egységesített besorolási adatok adatállományait, valamint megoldani ezek folyamatos bővítését, karbantartását. A feladat elvégzése az OSZK-ra kell háruljon, természetesen a szükséges források biztosítása mellett.

Az MNB teljes rekordállománya jelenleg 140 ezer dokumentumrekord és kb. 230 ezer analitikus rekord, azaz részdokumentumrekord. A két nagy adatállományból a betöltés előtt ki kell szűrni a duplumrekordokat, amelyek a mindkét adatállományban szereplő sorozati főtételekből illetve többkötetes könyvek közös adatainak tételeiből adódnak.

Ami a **jogosultságokat** illeti.

Úgy gondolom, hogy már csak mennyiségüknél fogva is az MNB-ből származó rekordok alkotják majd a közös katalógus gerincét. Ezek közül történik a legtöbb letöltés, illetve ezekhez kerül kiegészítésként a legtöbb lelőhely adat. Szeretnénk majd a közös tervezés és munka során a társulás tagjainak egyetértésére számítani abban, hogy az OSZK által szolgáltatott nemzeti bibliográfiai rekordokért az OSZK vállalja a felelősséget és csak neki van joga azokon – indokolt esetben – változtatásokat eszközölni.

A rekordszolgáltatók és rekordhasználók közötti pénzügyi elszámolás ugyan nem tartalmi kérdés a közös katalógizálás és a nemzeti bibliográfia kapcsolata-

nak elemzésekor, de a rekordok mennyisége kapcsán fel fog merülni és megoldást kíván. Nem hiszem, hogy elvárható egy évi 12-13 ezer dokumentumrekordot szolgáltató nemzeti könyvtár esetében a rekordok teljesen ingyenes letöltése bármely könyvtár számára akkor, amikor az OSZK a más könyvtárak által bevitt rekordokból elenyésző számút tud majd hasznosítani.

4. Negyedikként a rendszer fizikai megteremtése kapcsán merülnek fel kérdések. Erről a pályázatban az MNB Könyvek Adatbázisa prioritásának leírása után (3.2.1.8.2.) a következők szerepelnek:

- „b) A rendszerbe töltik be azokat a rekordokat, amelyek – a Nemzeti Kulturális Alap ... meghívásos pályázataival támogatásával, a HUNMARC alapú letölthetőség és a mások általi szabad felhasználás feltételeivel készültek,
- c) a rendszerbe töltik a NIIFP támogatásával az egyes könyvtárak által előállított rekordokat,
- d) a rendszerbe töltik a FEFA ... pályázataival támogatásával elkészített rekordokat,
- e) a Nemzeti Periodika Adatbázis már rendelkezésre álló adatbázisát.”

A felsorolás további alpontokban folytatódik, egészen az elektronikus formában még nem létező tételek konverziójának megoldásáig.

Szeretném javasolni, hogy a betöltések első fázisában kerüljön sor a Magyar Nemzeti Bibliográfia Magyar Periodika Adatbázisának, azaz a Sajtóbibliográfia rekordjainak átvételére is, tekintve, hogy a nemzeti bibliográfiai rendszernek legalább olyan fontos részét alkotják, mint a könyvek tételei. Ezzel a hazai sajtótermékek közös katalogizálásának megvalósításán kívül megalapozhatjuk egy további cél, a Vajda Erik tanulmányában leírt, az „Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa, kooperációs partnerek együttműködésével” elindítását.

Nem csak a magyar nemzeti bibliográfiát érintő kérdés, de annak kapcsán már érintettem az adatbázis betöltések mikéntjét. A társult könyvtáraknak ki kell dolgozniuk a többi, már létező adatállomány betöltésének sorrendjét is, valamint azt, miként történjen a duplumrekordok kiszűrése. Vonatkozik ez a nem MNB forrásból származó magyar dokumentumok rekordjaira ugyanúgy, mint a külföldről beszerzettekére. Az első teljes feltöltést követően a társult könyvtárak közös katalogizáló munkáját úgy tudom elképzelni, hogy valamennyi résztvevő először a közös adatbázisban dolgozik, azaz ott készít új leírást, ha a birtokába került könyv rekordja még nem található meg benne. A saját adatbázisba mindig a közös adatbázisból kerülnének a rekordok a megfelelő konverziós lépésekkel. Ezzel lehet biztosítani az egységes szempontok szerinti, a közösen kidolgozott és elfogadott szabályzatok előírásainak betartásával történő adatbázisépítést, és így lehet elkerülni duplumrekordok létrehozását.

5. Végül szeretném hangsúlyozni, hogy ha és amennyiben a társult könyvtárak a megfelelő támogatást elnyerik, s ma tudomásunkra jutott, hogy ez megtörtént, a közös katalogizálás szabályzatainak kidolgozását azonnal el kell kezdeni. Ez tapasztalataim szerint rendkívül időigényes munka, nemcsak a szabályzatok terjedelmességénél fogva, hanem azért is, mert igen sok személyes szakértői kon-

zultációt kíván. Csak olyan szabályzatok terjesztését, oktatását és alkalmazását szabad kötelezően előírni, amelyeket kvázi véglegesnek fogadtak el, és amelyeket érvényesíteni lehet az előzetesen betöltött adatállományok rekordjaira is. Ellenkező esetben már a kezdet kezdetén felborul a létrehozott adatbázis konzisztenciája.

Javaslom, hogy a szabályzatok kidolgozásának koordinálása és bonyolítása lehetőleg egy kézbe kerüljön. Vegyék figyelembe, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium illetékes főosztálya és osztálya súlyának megfelelő fontosságot tulajdonít a szabványosítási, szabályzatalkotási tevékenységnek és tudomásom szerint az előkészületben lévő új könyvtári jogszabály e feladat ellátását az OSZK felelősségi körébe fogja utalni. Számba kell venni valamennyi revideálásra szoruló régi és alkalmazni kívánt régi vagy új nemzetközi szabványt, ajánlást és útmutatót, és haladéktalanul meg kell kezdeni az alkalmazandó szabványok, szabályzatok kidolgozását. Csak ezek birtokában tudom elképzelni a közös katalógizálás sikeres megkezdését, majd kiteljesítését.

E korreferátum adottnak fogadta el a pályázatban tényként elfogadott megoldást, a közös katalógusnak az NIIF HELKA gépére történő telepítését, azon való üzemeltetését, karbantartását. Nem titkolom azt a személyes meggyőződésemet, hogy a magyar könyvtári rendszer központi szolgáltatásainak szempontjából előnyösebbnek és hosszú távon gazdaságosabbnak tartottam volna a közös adatbázis OSZK-ba történő telepítését, a nemzeti könyvtár hardver és szoftver ellátottságának magas színvonalon történő megoldásával. Tény, hogy a társult könyvtárak pályázata nem ezt a megoldást választotta. Bizom azonban abban, hogy egy későbbi, jobb állami finanszírozási konstrukció és egy józan könyvtári jogszabály megalkotása ebbe az irányba mozdítja majd a jövő fejlesztéseit.

Berke Barnabásné

